

Брошура за расположливите ресурси за поддршка на раната
интервенција и поддршка на системот на алтернативна и
аугментативна комуникација во Република Северна Македонија

Импресум

Издавач: Здружение за асистивна технологија „Отворете ги прозорците“

Автори:

М-р Благојевска Гордана

Лазарев Кристијан

М-р Стојкова – Алексова Радмила

Тодоровска Данче

Година на издавање: 2022

Оваа брошура е производ од проектот „Инклузија на децата со попреченост во предучилишното образование“ поддржан од Канцеларијата на УНИЦЕФ во Северна Македонија.

СОДРЖИНА

Брошура за расположливите ресурси за поддршка на раната интервенција и поддршка на системот на алтернативна и аугментативна комуникација во Република Северна Македонија

Импресум	2
Содржина	3
Вовед	4
Раната интервенција во Република Северна Македонија	5
Системот на алтернативна и аугментативна комуникација во Република Северна Македонија	6
Достапни центри за процена за рана интервенција и примена на алтернативна и аугментативна комуникација	9
Ресурси за рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација	16
Онлајн достапни ресурси за рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација	16
Офлајн достапни ресурси за рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација	25
Финансиски ресурси	28
Вмрежувачки ресурси	29
Бонус ресурси	32

ВОВЕД

Брошурата за расположливите ресурси за поддршка на раната интервенција и поддршка на системот на алтернативна и аугментативна комуникација во Северна Македонија претставува дополнување на преведениот учебник „Потпомогната комуникација како метод за рана интервенција“ издаден од Загрепскиот универзитет. Целта на оваа брошура е да се надополни учебникот со информации за постоечките системи на рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација во нашата држава. Брошурата е структурирана во две целини. Во првиот дел се информации за актуелниот систем на рана интервенција и актуелниот систем на алтернативна и аугментативна комуникација што им стојат на располагање на оние за кои се потребни, додека во вториот дел накратко се опишани постоечки ресурси од технолошка, нетехнолошка и финансиска природа што директно го помагаат раниот детски развој, односно влијаат врз прифаќањето на алтернативната и аугментативната комуникација. Брошурата е напишана на едноставен и разбирлив јазик и е наменета за поширока употреба, односно освен за стручни лица, се надеваме дека ќе биде од големо значење и за родителите на децата со или без попреченост, воспитувачките, негувателките и останатиот персонал во градинките. Како и учебникот „Потпомогната комуникација како метод за рана интервенција“ така и оваа брошура е дел од проектот „Инклузија на децата со попреченост во предучилишното образование“, којшто е поддржан од Канцеларијата на УНИЦЕФ во нашата држава.

Раната интервенција во Република Северна Македонија

Раната интервенција се применува за да се влијае на развојот и учењето на децата од раѓање до 6 години кои имаат развојна попреченост/развојно доцнење или кои се изложени на ризик поради најразлични фактори. Нејзината улога е да се подобри состојбата кај детето и да превенира појава на дополнителни предизвици во развојот. Колку порано се почне, толку се поголеми шансите детето да напредува и да ги достигнува развојните норми. Раната интервенција подразбира постоење организиран систем на услуги и постоење ресурси дизајнирани да го подобрат развојот на малите деца, да ја намалат веројатноста за доцнење во развојот, да ја намалат потребата од специјални образовни услуги и да го подобрат воспитниот капацитет на родителите. Услугите и ресурсите што ја поддржуваат раната интервенција кај децата се разликуваат од држава во држава, но генерално опфаќаат достапност до логопедски третмани, физиотерапија, окупациона терапија (помош за самостојно вршење секојдневни активности), услуги поврзани со вид и слух, воведување асистивна технологија и интерактивни алатки, медицинска поддршка/нега итн. Овие услуги може да се пружат во домот на детето, или во центри за рана интервенција, за стимулирање на детето да ги развива деловите во кои заостанува зад мнозинството деца на негова возраст.

Во однос на пристапот што го применуваат центрите за рана интервенција во нашата држава, некои понови необјавени истражувања покажуваат дека најголем број од центрите применуваат мултидисциплинарен пристап (пристап каде секој професионалец работи индивидуално со детето без притоа да ја координира својата програма со останатите професионалци кај кои тоа дете оди паралелно на третмани), но се стремат да преминат кон трансдисциплинарен семејно-ориентиран пристап (пристап каде професионалците имаат меѓусебна координација и заеднички креираат една трансдисциплинарна програма што ја следи детето, а тие работат на постигнување на целите на таа програма). Овие истражувања посочуваат и на тоа дека речиси и да не постојат центри чии стручни лица ги посетуваат семејствата и услугите од рана интервенција ги спроведуваат во домот на децата, така што има голем број деца што до поаѓање во училиште не добиваат никаков третман во периодот кога раната интервенција е многу важна за нив. Подолу во оваа брошура може да најдете листа со поголем број центри и институции што нудат услуги што се исклучително важни за

децата во првите 6 години од нивниот животен развој, но во оваа брошура се дадени и ресурси што родителите кои не се во можност да ги однесат своите деца во некои од центрите за рана интервенција самостојно може да ги користат тие ресурси и да го подобрат развојот на своите деца.

Системот на алтернативна и аугментативна комуникација во Република Северна Македонија

Алтернативна и аугментативна комуникација претставува невербалниот начин на комуницирање меѓу луѓето. Алтернатива (замена) или аугментација (надополнување) за зборувањето може да претставуваат нетехнолошките методи како знаковниот јазик, комуникацијата со размена на слики (PECS), и сл., како и технолошките методи како користење на комуникациски уред (мобилен телефон или таблет) во комбинација со помошни апликации, како што е апликацијата Сиборд ([Cboard](#)). Многу подетално за аугментативната и алтернативната комуникација може да прочитате во учебникот „Потпомогната комуникација како метод за рана интервенција“ на следниот линк: [Потпомогнатата комуникација како метод во раната интервенција — теориски исходи и практични искуства - Open The Windows](#)

На линкот може да го преземете учебникот во PDF формат на македонски и албански јазик.

Во нашата држава алтернативната и аугментативна комуникација во минатото била својствена само за лицата со оштетен слух. Но, во последните неколку децении, под влијание на новите трендови во специјалната едукација и логопедијата, алтернативната невербална комуникација и аугментативната потпомогната комуникација се употребуваат при комуницирање и со децата што не зборуваат од најразлични причини како аутизам, селективен мутизам, церебрална парализа и сл. Полека, но сигурно општеството сфаќа дека не секој ќе развие вербален говор, сепак тоа не значи дека лицето нема внатрешен говор, односно способност за јасно размислување.

Како илустрација на потенцијалот што го нуди алтернативната и аугментативната комуникација ќе го спомнеме професорот Стивен Хокинг којшто со помош на компјутерски глас и алтернативна и аугментативна комуникација беше еден од предавачите на универзитетот во Кембриџ 30 години. Неговиот успех може и треба да биде инспирација за многу деца и родители кај нас, единствено потребно е истрајност и заложба на секој еден што има контакт со детето кое не зборува или има отежнат говор. Ова ги вклучува родителите, поблиското семејство, браќата и сестрите, другарчињата, негувателката, воспитувачката итн.

Во последниве неколку години, во градинките кај нас започнува да се применува метод на комуникација со размена на слики, со цел полесно адаптирање и функционирање на детето во средината и поттикнување на неговиот развој. Нетехнолошките методи на алтернативна комуникација од почетокот на 2021 со поддршка од Канцеларијата на УНИЦЕФ во Северна Македонија се надополнети со уште една технолошка можност –локализирана е мобилната апликација Сиборд (Sboard). Сиборд прави комбинација од графички симболи и компјутерски глас за да се олесни комуникацијата кај децата со отежнат говор. Повеќе за апликацијата Сиборд може да прочитате подолу во оваа брошура во делот посветен на ресурсите.

Алтернативниот начин на комуникација треба да се гледа како природен начин за комуникација за невербалните деца и децата со отежнат говор. Секој вид комуникација, за да биде успешен, потребно е детето што повеќе да биде изложено на тој начин на комуникација што му е најпогоден, и да има можност да го користи тој начин на комуникација преку целиот ден. Како што се потребни 18 месеци за вербалните деца и нивна изложеност на вербален говор по 8 часа во денот (вкупно 4380 часа) за да почнат да зборуваат, така и за невербалните деца потребна е константна изложеност на нивниот уред/начин за комуникација за да почнат активно и функционално да го употребуваат. Доколку родителот се потпре само на стручните лица кои вообичаено работат по половина час 2 пати неделно, тие 4380 часови невербалното дете преку алтернативна и аугментативна комуникација би ги достигнало дури за 84 години.

Во овој момент преку проектот „Инклузија на децата со попреченост во предучилишното образование“ се обучени повеќе од 170 професионалци од повеќе градинки, основни училишта со ресурсен центар, основни училишта, центри за ран детски развој како и вработени од телото за процена по МКФ за правење процена на децата што не зборуваат за нивно користење на алтернативна и аугментативна комуникација. Во понатамошниот текст ќе бидат презентирани повеќе информации за начинот на кој ќе може да се пристапи до овие обучени професионалци и можноста да се добие нивната поддршка.

Достапни центри за процена за рана интервенција и примена на алтернативна и аугментативна комуникација

Иако многубројни истражувања покажуваат дека првите 3 години од животот се многу значајни за развојот на децата, сепак во Северна Македонија првата идентификација често се случува по третата година. Доцната детекција може да остави негативни последици врз развојот на детето, односно да направи нешто што првично можело да биде само привремена попреченост да премине во трајна. Раната детекција и интервенција ја зголемува можноста за успех на конкретните третмани и може да превенира потенцијални проблеми со однесувањето, учењето и социјалната интеракција.

Раната процена и идентификација на отстапките во развојот кај детето е најважна за тие отстапки да бидат сведени на минимум. Во моментот кога се забележуваат првите загрижувачки знаци се препорачува родителите да се упатат кај својот педијатар и да започнат со будно следење и процена на отстапките од развојот на детето. Во случај да забележат нешто, во консултација со педијатрот на нивното дете може да искористат и некоја од услугите дадени во продолжение. Во оваа брошура ќе наведеме центри за процена и третман чии услуги се бесплатни и за кои имавме податоци, но не ја исклучуваме можноста за постоење на други приватни и јавни центри што вршат процена и дијагностика. Доколку имате сознание за некој центар за рана интервенција што не е наведен овде, контактирајте нè на contact@openthewindows.org за да може оваа брошура да се надополни и со тие информации.

1. Една од институциите каде што матичниот доктор ги упатува родителите, преку “Мој термин” е “Завод за ментално здравје на деца и младинци – Младост”. Основна дејност на оваа установа е превенција, дијагностика и третман, како и заштита и унапредување на менталното здравје кај децата и младите.

Во “Заводот за ментално здравје на деца и младинци – Младост” можете да побарате помош за следните состојби:

- Развојни проблеми кај деца;
- Потешкотии во говорно – јазичниот развој;
- Емоционални проблеми кај деца и млади;
- Сепарациони стравови (страв од одвојување);
- Аутистичен спектар на нарушување;
- Селективен мутизам (отсуство на говор во некои ситуации);
- Ноќно мокрење;
- Тикови;
- Нарушување на вниманието со хиперактивност (ADHD);
- Фобии, опсесивни мисли и присилни дејства;
- Нарушување во однесувањето;
- Нарушување во расположението (депресивни растројства, анксиозни растројства);
- Стресни состојби (посттрауматско стресно растројство);
- Адолесцентна криза;
- Нарушувања во исхраната;
- Специфични потешкотии при совладување на училишните знаења и вештини при читање и пишување, потешкотии во совладување на основните математички поими и вештини(дислексија, дисграфија, дискалкулија).

Во Заводот работи комплетен тим од професионалци (психијатар, педијатар, педагог, логопед, специјален едукатор и рехабилитатор, психолог, социјален работник и медицинска сестра). Овде се спроведува индивидуална и групна психотерапија, семејно советување, поддршка при лекување со лекови, третмани со психолог, педагог, логопед и специјален едукатор и рехабилитатор. По потреба се воспоставува контакт и соработка со образовните институции од целата држава.

Услугите што ги нуди заводот се:

- Психотераписка поддршка;
- Фармакотераписка поддршка (поддршка при лекување со лекови, доколку има потреба);
- ЕЕГ кабинет;
- Генетски иследувања;
- Соба за плеј терапија;

- Советодавна работа со родители и деца;
- Психолошка поддршка на семејствата при стресни настани (развод, губиток на близок член во семејството, прилагодување во нова средина);
- Рана интервенција (план за стимулација на развојот на детето во домашна средина);
- Социотераписка поддршка.

Информации за контакт за оваа институција може да најдете на следниот линк:

[Младост-Завод за ментално здравје на деца и младинци](#)

2. Друга институција во која дете со тешкотии во говорот може да биде препратено, е **ЈЗУ Завод за рехабилитација на слух, говор и глас**, којашто е јавна здравствена установа која нуди услуги на ниво на секундарна здравствена заштита, што значи дека за посета на оваа институција потребен е упат од матичен педијатар. Дејноста која ја врши институцијата е логопедска/сурдоаудиолошка превентива, дијагностика, третман и протетика, односно рехабилитација на лица со нарушувања во слухот, говорот и гласот. Организирање на соодветна дејност и работа со семејства на лицата со оштетувања во слухот, говорот и гласот. Овде работи тим којшто прави сопствена процена на детето и според тоа, дава соодветни логопедски услуги. На наведениот линк има контакт преку кој може да се закаже термин за процена.

[Завод за рехабилитација на слух, говор и глас](#)

3. Децата родени со фактор на ризик, кај нас се следат во **Центарот за следење на раст и развој на ризично родени деца (Поликлиника Бит-Пазар)** од стручен тим (педијатар, психолог, специјален едукатор и рехабилитатор), а за децата кои имаат потреба од невролошко следење, се следат во **Невроразвојната педијатриска амбуланта при Клиниката за детски болести**. Закажувањето на термин се прави преку матичниот доктор/педијатар на детето преку “Мој термин”.
4. Децата со развојни патологии се следат на **одделот за психофизиологија, при Клиниката за детски болести**. До оваа институција се доаѓа преку системот „Мој термин“. Услугите кои се достапни се рана дијагностика и интервенции на сите развојни патологии. Овде работи тим од педијатар, психолог, логопед,

специјален едукатор и рехабилитатор и социјален работник. Опфатени се деца до 18 годишна возраст. Методите кои се применуваат во третманот од страна на тимот се JASPER (Joint Attention, Symbolic Play, Engagement, and Regulation) и DTT (Discrete Trial Training). Исто така тимот применува ААК (алтернативна и аугментативна комуникација) како и робот со големина на дете, кое се користи најчесто во работата со децата со аутизам. Овој робот му помага на детето за подобрување на комуникацијата со другите, развивање на когнитивните вештини, социјални вештини, емоции, имитација, заедничко внимание, интеракција.

5. **МКФ** претставува Центар за функционална проценка на деца и младинци (0-26 години). Имплементацијата на оваа функционална проценка започна да се применува од април, 2019 година. Целта е проценка на дополнителните потреби на секое дете и одредување на дополнителна поддршка од доменот на здравство (дополнителни здравствени прегледи, логопедски третмани, физиотерапија, психолошка поддршка, ран третман), образование (образовен асистент, личен асистент, изготвување на ИОП, индивидуална поддршка од стручната служба, прилагодување на околината, адаптирање на наставните средства, препорака за користење асистивна технологија) и социјална заштита (остварување на правата од социјална заштита, вклучување во градинка, вклучување во Дневен центар, психосоцијална поддршка на семејството). На линкот подолу може да се најдат основни податоци и броеви за контакт според местоположбата на живеење на корисникот.

[МКФ](#)

6. Покрај гореспоменатите државни институции, на родителите им стои на располагање и центарот за рана интервенција и асистивна технологија при **Здружението за асистивна технологија „Отворете ги прозорците“**. Во „Отворете ги прозорците“ може да се добијат 3 вида на услуги: проценка на потребите од асистивна технологија и работа со асистивна технологија, рана стимулација со специјален едукатор и логопедски услуги. Раната стимулација опфаќа и примена на алтернативна и аугментативна комуникација со асистивен уред и асистивен софтвер. Сите услуги во центарот се бесплатни. За оние родители што се надвор од Скопје постои опција за нудење онлајн поддршка за

родителите кои не се во можност да патуваат на неделно ниво до просториите на Центарот. За каква било информација, контактирајте нè:

[Здружението за асистивна технологија „Отворете ги прозорците“](#)

7. Е-платформата [Рана интервенција](#) на Сојузот на специјални едукатори и рехабилитатори на Република Северна Македонија, е креирана со поддршка од УНИЦЕФ и Град Скопје. Платформата **обезбедува услуги** во заедницата на деца со попреченост и нивните семејства – рана интервенција за деца со попреченост од 0 до 6 годишна возраст и психо-социјална поддршка на нивните родители/старатели, како и онлајн услуга на рана интервенција. Е-платформата е наменета и за поширока целна група, односно за семејства кои од различни причини не користеле услуги за рана интервенција или услуги за поддршка. Така, платформата овозможува вклучување на корисници на национално ниво, за семејства што живеат во заедници каде овие услуги воопшто не се развиени и/или семејства кои поради високата цена досега не користеле вакви услуги. За да се овозможи пристап до повеќе корисници Е-платформата е достапна на македонски и албански јазик.

<https://ranaintervencija.mk/>

8. Покрај овие државни институции, со поддршка од „Отворете ги прозорците“ и УНИЦЕФ, градинките: ЈДГ „Весели цветови“ – Кисела Вода, ЈУДГ „Срничка“ – Аеродром, ЈУДГ „Детска радост“ – Гази Баба, ЈОУДГ „Снежана“ – Чаир, ОЈУДГ „Гоце Делчев“ – Веница и ОУЈДГ „Осми април“ – Шуто Оризари поминаа обуки за правење процена и користење на алтернативна и аугментативна комуникација, како и за работа со деца со попреченост. Родителите кои живеат во овие општини и имаат дете на кое му е потребна поголема поддршка при развојот, односно примена на алтернативна и аугментативна комуникација можат да ги контактираат овие градинки.
9. Освен споменатите градинки, преку истиот проект со обука за алтернативна и аугментативна комуникација беа опфатени и **ресурсните центри**: ОУРЦ д-р „Златан Сремец“ – Скопје, ОУРЦ „Иднина“ – Скопје, ОУРЦ „Маца Овчарова“ – Велес и ОУРЦ „Кочо Рацин“ – Битола; потоа **наставници од редовните основни**

училишта: ОУ „Ванчо Прќе“ – Штип, ОУ „Гоце Делчев“ – Штип, ОУ „Ѓорѓи Сугарев“ – Битола, ОУ „Елпида Караманди“ – Битола, ОУ „Наим Фрашери“ – Тетово, ОУ „Братство Мигени“ – Тетово, ОУ „Васил Главинов“ – Велес и ОУ „Кирил и Методиј“ – Скопје; Дневниот центар во Кратово, Дневниот центар во Кавадарци, Дневниот центар за лица со интелектуална и телесна попреченост во Скопје и Дневниот центар за лица со церебрална парализа во Прилеп; центрите за ран детски развој развиени со претходен проект на УНИЦЕФ и вработените од телото за процена според МКФ. Сите споменати институции може да бидат контактирани и од нив да биде побарана поддршка за воведување на алтернативна и аугментативна комуникација за невербалните деца, односно децата со отежнат говор.

10. Службата за ментално здравје на деца и младинци при Медицинскиот центар во Битола нуди услуги за рано дијагностицирање, лекување и ран третман и рехабилитација за деца со:

- Оштетен вид
- Оштетен слух, пречки во гласот, говорот и јазикот
- Телесна попреченост
- Аутизам
- Интелектуална попреченост.

Повеќе информации за нив може да се најдат на следниот линк:

[Ментално здравје на деца и млади](#)

11. Завод за рехабилитација на деца со оштетен слух, говор и други пречки во развојот „Кочо Рацин“ - Битола, нуди услуги (рехабилитација и образование) преку употребата и користење најсовремена рехабилитационо – образовна технологија, примена на најнови и специјализирани методи и форми на работа, чија крајна цел е развивање на интелектуалните и другите способности на децата (учениците) со проблеми во развојот и нивна подготовка за иден општествено користен и независен член во заедницата. Информации за контакт може да се најдат на следниот линк:

[Завод за рехабилитација за деца со оштетен слух,говор,глас и други попречености-Кочо Рацин](#)

12. **Ортопедска клиника Мајчин дом** – Овде се спроведува рана физикална терапија која е корисна за пациентите со моторни отстапувања како и дијагноза и терапија на моторните нарушувања. Информации за контакт можете да најдете на следниот линк:

[Мајчин Дом-Ортопедска клиника](#)

13. **Институт за физикална медицина и рехабилитација** – физикална терапија „Козле“. Оваа институција прави превенција и третман на стекнати или вродени моторни отстапки кај новороденчињата и малите деца. Информации за контакт може да најдете на следниот линк:

[Завод за физикална медицина и рехабилитација](#)

14. **Центар за социјална работа** во местото на живеење ги запишува децата со специфични потреби. За да го направи тоа потребно е да добие наод и мислење од стручен орган. Кога ќе го добие наодот донесува решение за видот и степенот на специфичните потреби и го регистрира детето. Стручниот орган кој го изготвува наодот се наоѓа во посебни установи. Ресурсниот центар на родители на деца со посебни потреби има изработено листа на овие установи за сите региони во државата. Можете да ги погледнете на овој линк:

[Листа на установи](#)

15. На територијата на Северна Македонија покрај државните институции и центри постојат и поголем број приватни центри што дејствуваат локално или регионално. Родителот може да одлучи дали своето дете ќе го носи на третман во државен или приватен центар. За услугите во овие приватни центри најчесто родителот треба да плати самостојно, а за работата и информациите за контакт до овие центри може да се обрати кај матичниот педијатар на своето дете.

Ресурси за рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација

Во ова поглавје ќе бидат наведени ресурсите кои се достапни како онлајн така и офлајн на македонски и албански јазик. Сите тие се накратко опишани заедно со целта која ја имаат и наведен е линк преку кој може да се пристапи до нив. На крај од поглавјето опишан е и механизмот на државата за финансиските ресурси, како и линкови до неформални и формални здружувања на професионалци за рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација, односно родители на деца со попреченост или тешкотии во говорот преку кои може да се направи вмрежување и да се добие дополнителна поддршка. Нагласуваме дека ресурсите што се во продолжение треба да им послужат на родителите или воспитниот кадар во градинките при поттикнувањето на развојот на говор кај децата, односно поттикнувањето на раниот детски развој. Истите тие потребно е внимателно да се употребуваат со постојан надзор и интеракција од родителот, негувателката или воспитувачката на детето, во спротивно може да се појави обратно дејство.

Онлајн достапни ресурси за рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација

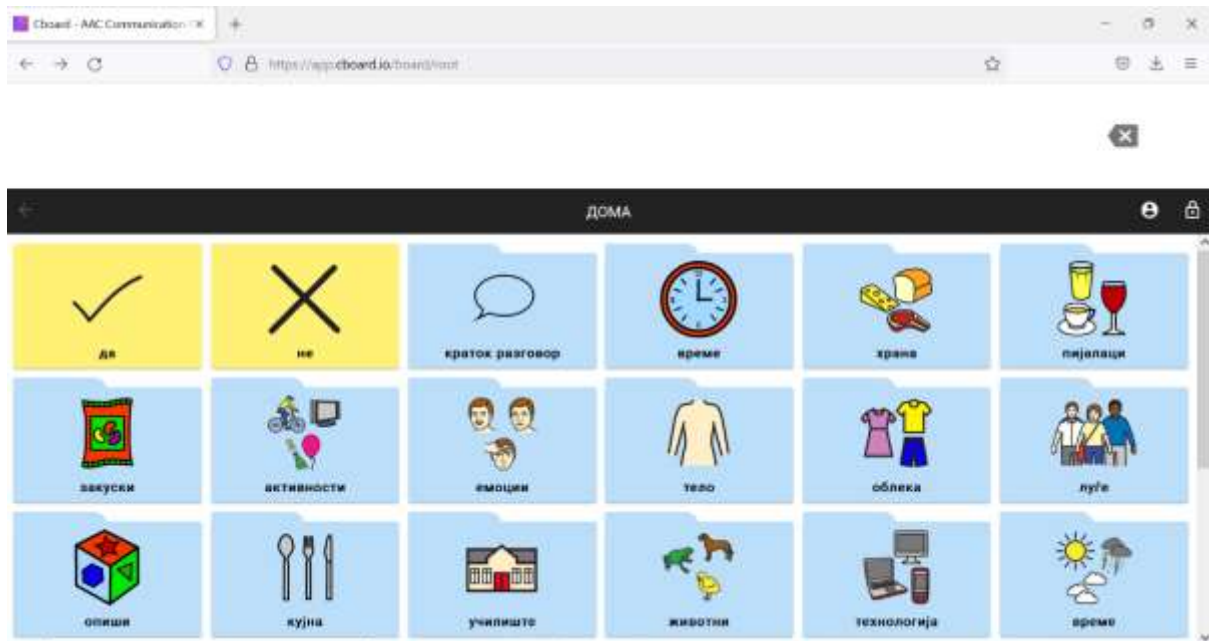
- Сиборд (Cboard) <https://www.cboard.io/mk/>

Како се инсталира Сиборд (Cboard)?

1. [Видео - туторијали за користење на Си борд на таблет и на паметен телефон](#)
2. [Видео - туторијали за користење на Си борд на компјутер](#)

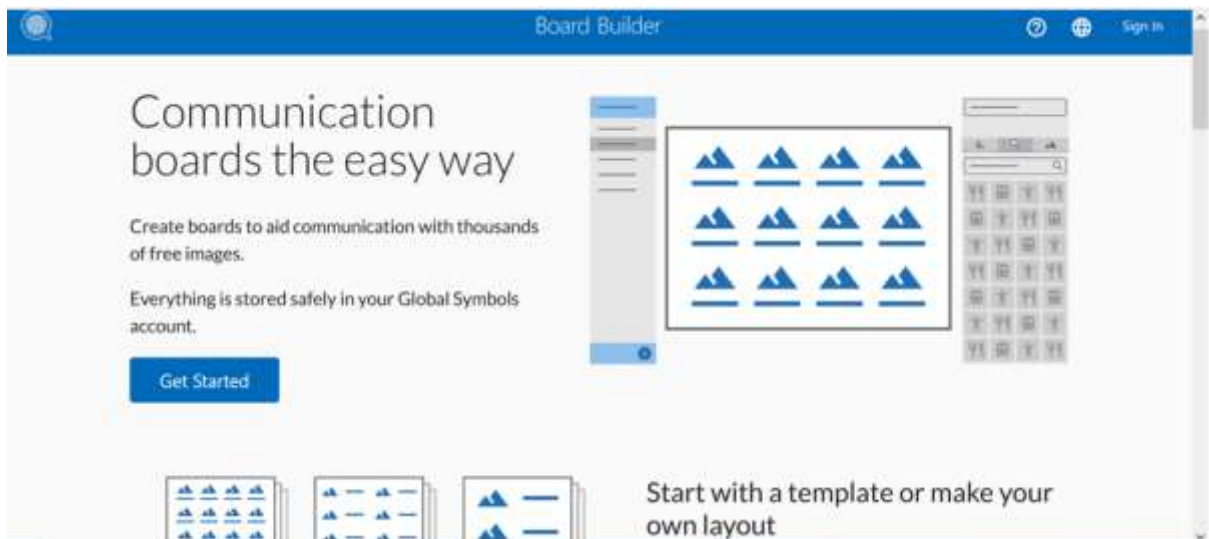
Сиборд (Cboard) е бесплатна апликација која ја олеснува комуникацијата на децата и возрасните кои имаат потешкотии во говорот и достапна е на македонски и албански јазик. Истата може да се користи и на телефон и на компјутер, а постапката за инсталирање и негово користење се прикажани на линковите (1 и 2) погоре.

Комуникацијата се олеснува со помош на слики и говор, кој е поврзан со понудените слики. Апликацијата го претвора текстот во говор и ја олеснува комуникацијата со помош на симболи. Апликацијата се состои од четири елементи и тоа место на кое се редат картичките, картички, папки и табли. Може да се креира индивидуализиран кориснички профил на кој ќе се користат табли и симболи согласно потребите на тој корисник.

Слика 1. C-Board (Сиборд)

➤ [Board Builder](#)

Слика 2. Board Builder

Board Builder е апликација достапна за корисници на аугментативна и алтернативна комуникација (ААК), како и за секој што сака да воведо фотографии, пиктографски и други видови симболи како начин за комуникација.

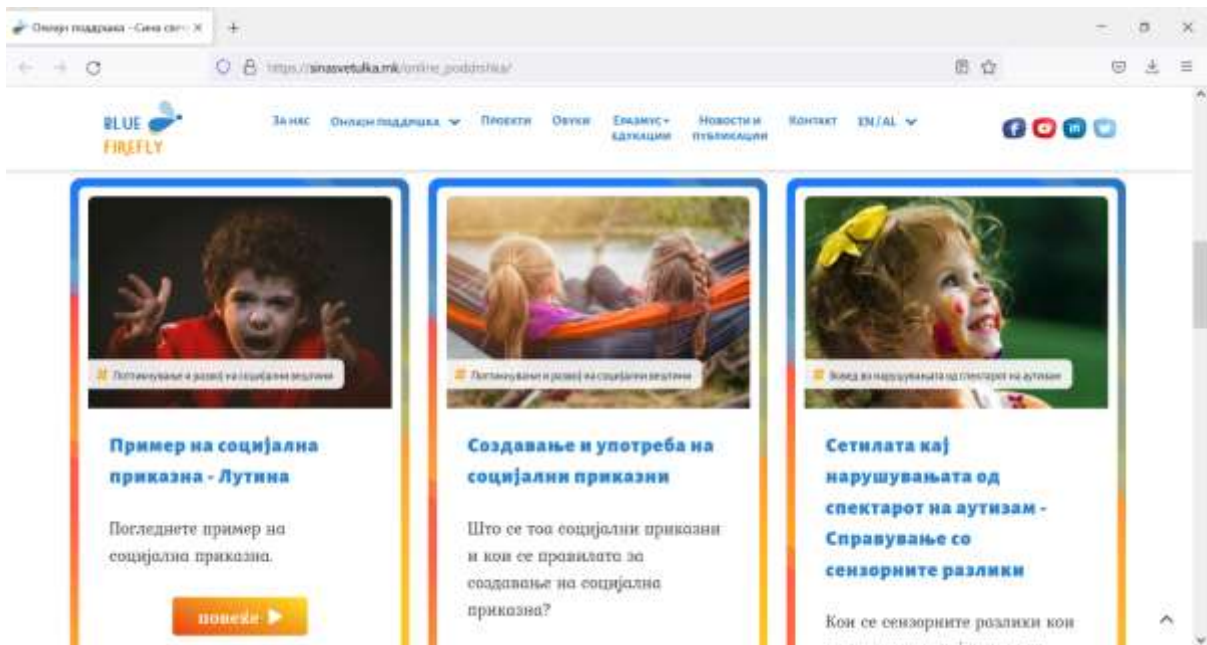
Board builder обезбедува низа множества симболи, како и можност да се уредуваат лични фотографии, создавање индивидуални табли во зависност од потребата на детето, додавање текст под или над симболите/фотографиите, како и поставување на позадина во различни бои. Таблите можат да се испечатат и да се користат како нетехнолошко помагало за комуникација. Оваа апликација е достапна на македонски и албански јазик, но треба да се напомене дека преводот е машински (автоматски) и не е прецизен, па во иднина се планира негово подобрување. Пребарувањето на симболи може да биде и на кирилица и латиница.

➤ Видео инструкции за поддршка во домот:

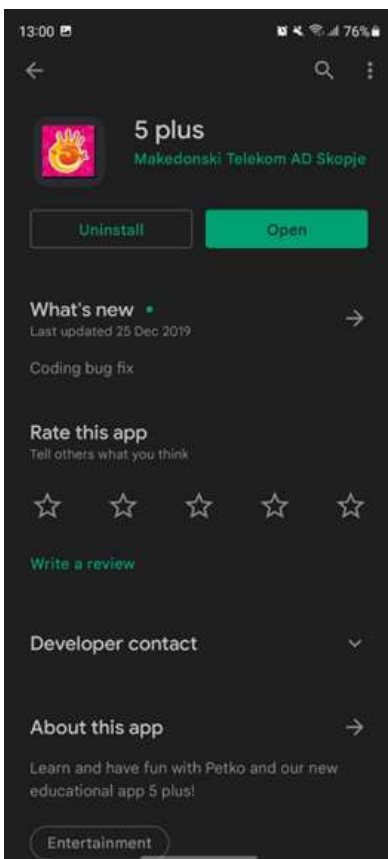
[Онлајн поддршка - Сина светулка](#)

Овие видео активности се направени од Здружението „Сина светулка“ во рамки на проект поддржан од Владата на РСМ. Видеата опфаќаат повеќе теми, а до нив може да се пристапи на линкот погоре во делот „Сите видеа“. Инструкциите се наменети за родителите чии деца имаат потреба од:

- Поддршка во разбирањето;
- Поддршка во говорот (видеа со едноставен знаковен јазик);
- Одржување на рутини, менување на рутини и воспоставување на нови рутини;
- Адаптација на едукативни содржини во домот и
- Вештини за справување со однесувањето и смирување.

Слика 11. Сина Светулка – видео инструкции

➤ [5+ Фамилија](#)

Ова е едукативна апликација која е достапна на македонски и албански јазик и е базирана врз детскиот цртан серијал 5+. Заедно со ликот кучето Петко, децата преку игрите развиваат логичко размислување, способности за читање, ги учат и пеат песничките од цртаниот филм, се стимулира меморија и учење на генерални познавања.

Слика 4. 5+ Фамилија

- Серијал од цртани филмови за поттикнување на развојот на социоемоционалните вештини кај децата на предучилишна возраст, од УНИЦЕФ и организацијата Think Equal од Велика Британија. Цртаните претставуваат анимирани верзии на сликовниците на Think Equal кои се користат во градинките, како дел од Националната програма за рано учење и развој.

На македонски јазик:

[Think Equal | Ресурси за деца и родители за поддршка на социјалниот и емоционалниот развој](#)

На албански јазик:

[Think Equal | Burimet për fëmijët dhe prindërit mbi mbështetjen e zhvillimit social dhe emocional](#)

- **Во светот на емоциите** – краток серијал со Биби и Боби преку кој децата ќе може да учат да ги препознаваат и да се справуваат со своите емоции, и да ги градат своите социо-емоционални вештини.

На македонски јазик:

[Во светот на емоциите со Биби и Боби](#)

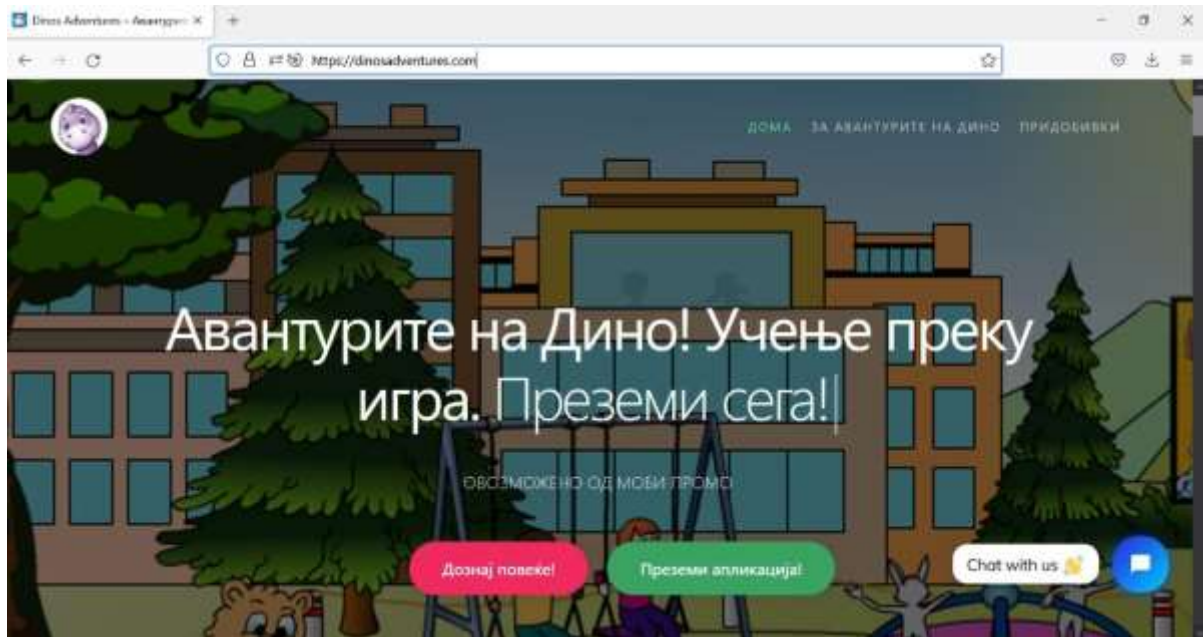
На албански јазик:

[Bota e Bibit: Në botën e emocioneve](#)

- Авантурите на Дино – игра достапна на Windows оперативен систем
[Авантурите на Дино](#)

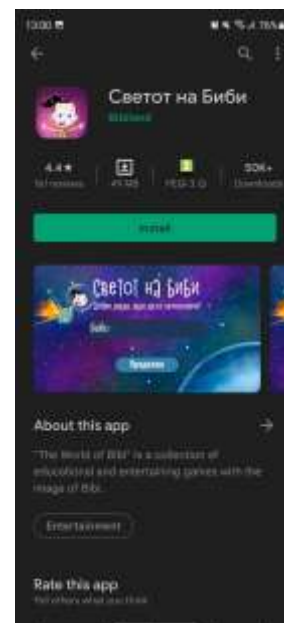
Играта е составена од повеќе теми (букви, бројки, бои, превозни средства, општи познавања, музички инструменти, боење, приказни). Активностите во играта се

поделени во 3 нивоа, според степенот на тежина. Оваа игра се карактеризира со интерактивност и стимулира когнитивен развој, говор (рецептивен и експресивен) и комуникација.

Слика 5. Авантурите на Дино

➤ [Светот на Биби](#) – апликација на Play Store, Google Store и YouTube приказни
Во Светот на Биби има игри за препознавање на букви, аудио – визуелни сликовници, песнички и сказни. Ликовите Биби и Боби ги мотивираат децата на забавен начин да ги научат гласовите на нашата азбука.

Слика 6. Светот на Биби

➤ [Паторчето Јуниор](#) - игра

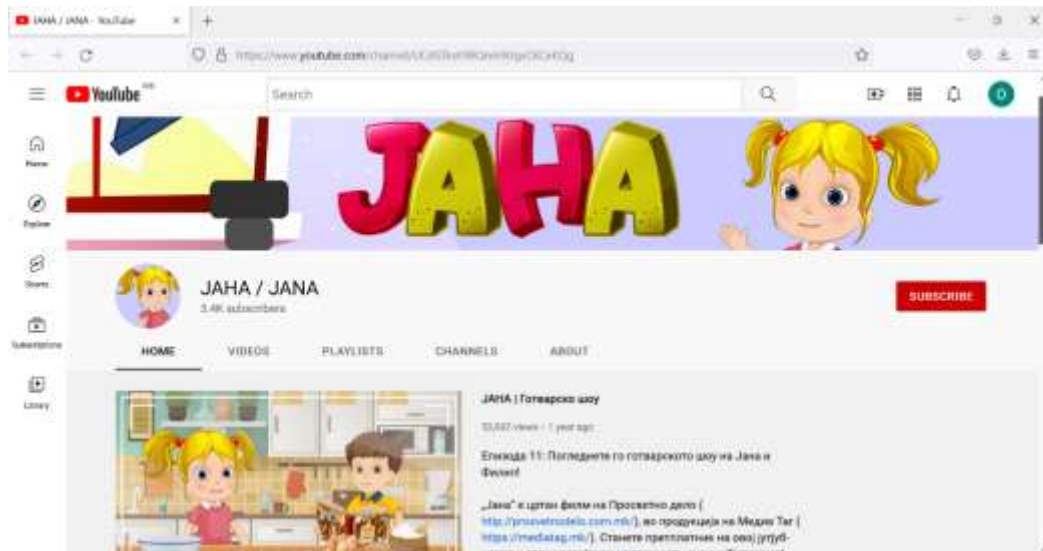
Оваа игра прави комбинација од разиграност и љубопитност кои го поттикнуваат детето на интерактивност. Тежината на содржините се прилагодени според возраста на детето и за секое дете може да се креира посебен профил, каде ќе бидат меморирани сите активности во играта. Преку интерактивните теми со ономотопеја и активности каде што треба детето да даде одреден одговор се стимулира говорот и комуникацијата. Играта е достапна на повеќе јазици.

Слика 7. Паторчето Јуниор

➤ [ЈАНА / JANA](#) – Интерактивни видеа и песнички

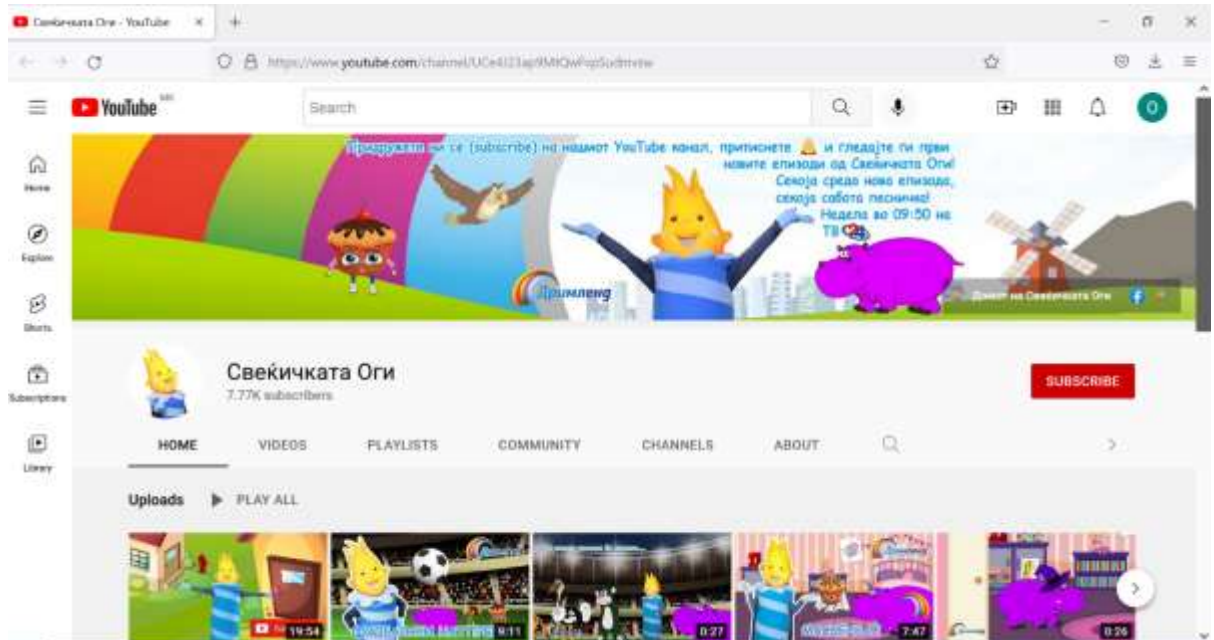
Профилот Јана кој е достапен на YouTube нуди видеа со асоцијативни игри кои го развиваат логичкото размислување, внимание, концентрација, трпение и истрајност, поттикнуваат говор, меморија, интерес.

Слика 7. Јана

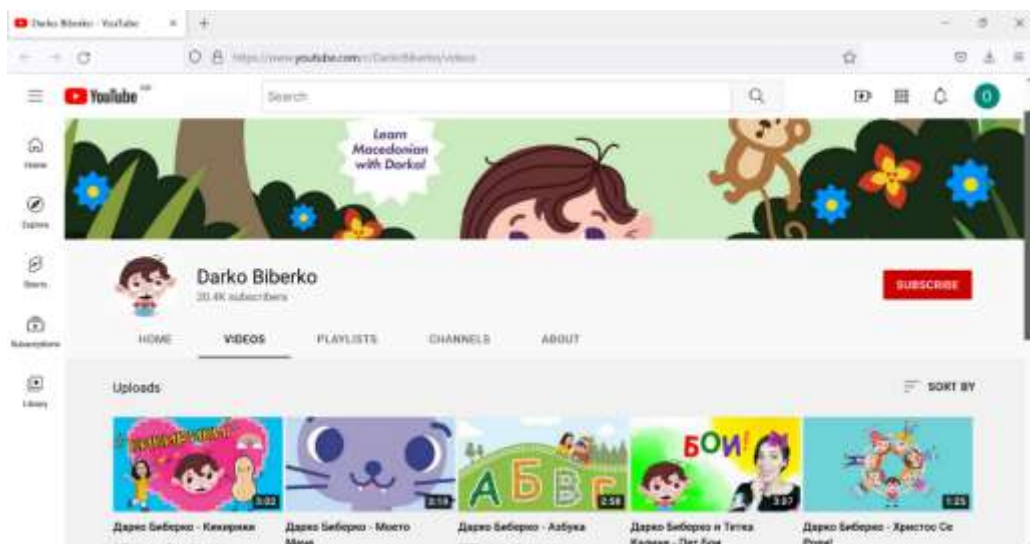
➤ [Свеќичката Оги](#)

Овој профил обработува различни теми кои можат да ги следат деца од предучилишна возраст, но и поголеми деца кои веќе одат на училиште. Помалите деца заедно со своите родители ќе можат да го развиваат говорот и комуникацијата преку песнички или преку видеата да изработуваат играчки од материјали од домот. Дополнително, заедно со ликот Оги виртуелно можат да го посетуваат забавниот парк, да одат во маркет, на фудбалски натпревар и сл.

Слика 8. Свеќичката Оги

- [Дарко Биберко](#) – интересни видеа со забавна содржина кои имаат стимулирачко влијание врз развојот на говорот кај децата.

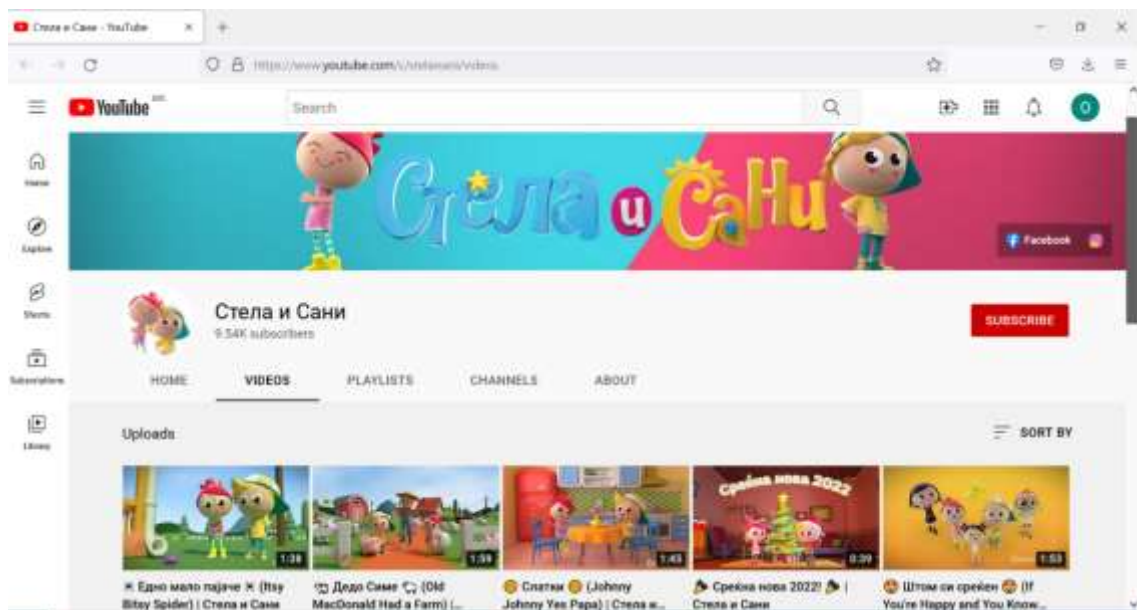

Слика 9. Дарко Биберко

- [Стела и Сани](#)

Стела и Сани е името на YouTube профилот на кој може да се најдат сите англиски детски песнички, но преведени и препеани на македонски. Тие видеа се добра

логопедска алатка каде преку омилените песнички на децата се стимулира развојот на говорот. Дополнително, скоро за сите песнички има и кореографија преку чија имитација се стимулира и психомоторниот развој кај детето.

Слика 10. Стела и Сани

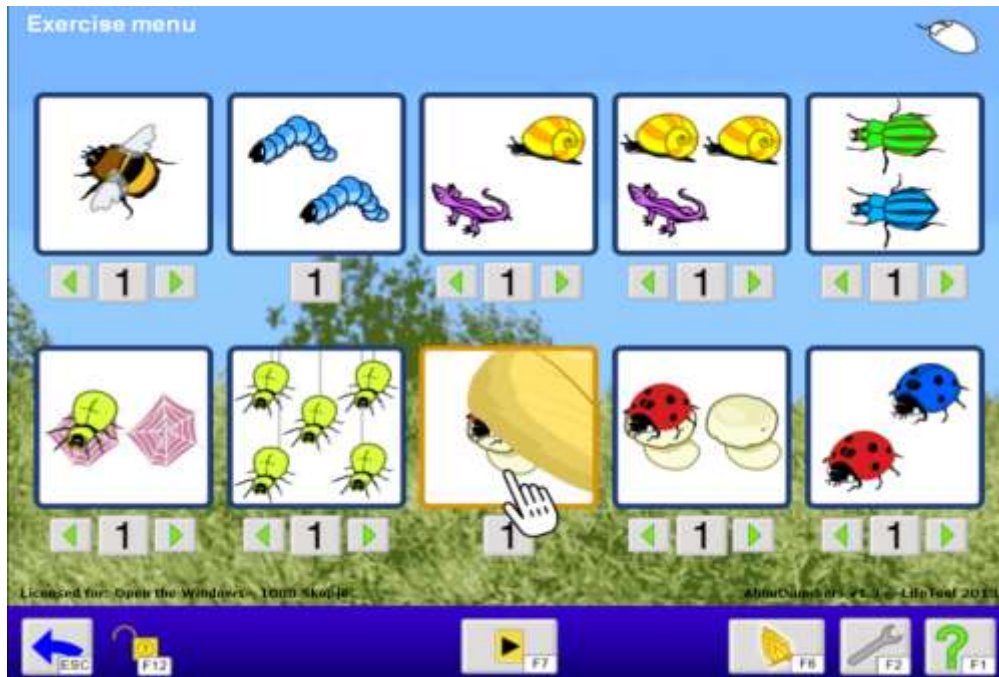
Офлајн достапни ресурси за рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација

- Show Me

Софтверот Show Me наоѓа примена при учење на поими од различни теми. Според потребите на корисникот перформансите на софтверот може да се прилагодуваат, а достапен е и на македонски и албански јазик. За секој корисник може да се направи индивидуален профил на кој ќе бидат меморирани сите прилагодувања. Дел од прилагодувањата на овој софтвер е тоа што може да се избере размер на екран, јазик на кој ќе бидат аудио инструкциите, дали тие инструкции треба да се повторуваат и во кој интервал, какви букви ќе се користат итн. Дополнително, може да се прилагоди и нивото на тежина на играта и бројот на картички кои се презентирани на екранот. Целта на оваа програма е збогатување на фондот на зборови, а се развиваат и когнитивните вештини како внимание, концентрација и меморија.

- About Numbers

Софтверот About Numbers има за цел да го поттикне градењето на поим за број и количина кај децата и да им ги приближи математичките операции. Вклучува активности за учење на броевите, броење, калкулирање и групирање на броевите од 1 до 10. Карактеристично за овој софтвер е тоа што прави структурирана презентација преку сетови (2 реда и 5 колони) со цел да се развиваат вештините за генерално препознавање на броевите и визуелна дискриминација на сетовите.

Овие два софтвери го следат детскиот развој, но специфично е тоа што имаат можност за индивидуализирани прилагодувања согласност потребите на корисникот. Достапни се на македонски и на албански јазик. Во Здружението Отворете ги прозорците секојдневно се користат при работата со корисниците, како алатки за развој на когнитивни вештини, а дополнително може да послужат и како помагало за алтернативна комуникација. Освен во Отворете ги прозорците достапни се и во голем број градинки, основни училишта и дневни центри со кои Здружението соработува.

Во Здружението Отворете ги прозорците достапни се и овие три интерактивни игри:

- Мултимедијална апликација МЕДОС - логопедска игра
- Mucni glavom - логопедска игра
- Игри за деца – Факултет за информатички науки и компјутерско инженерство

Тие се користат за развој на говор и градење на вокабулар. Дополнително со овие игри се развива и вниманието, концентрацијата, координацијата око-рака и се усвојуваат нови знаења од различни области. Овие игри се достапни кај нас и можат да ги добијат и корисници надвор од просториите на Центарот.

Финансиски ресурси

Дел од услугите за рана интервенција и набавката на асистивни уреди или други материјали за алтернативна и аугментативна комуникација родителот/старателот на детето треба самостојно да ги набави и плати. За да се олесни финансиското оптоварување на семејството, државата има свој механизам преку обезбедување финансиски средства за родителите/старателите наречен посебен детски додаток. Правото наречено посебен детски додаток се обезбедува со поднесување на барање до надлежниот центар за социјална работа на подрачјето на кое живее/престојува родителот/старателот на детето што има:

- тешки, потешки или најтешки пречки во телесниот развој;
- умерена, тешка или длабока ментална попреченост,
- најтешки облици на хронични заболувања;
- најтежок степен на оштетување на видот, слухот или говорот (слепо лице и практично слепо лице;
- практично глуво и тотално глуво лице;
- лице со потполно отсуство на говорот,
- лице со тешко оштетен говор поради детска парализа,
- лице со аутизам,
- лице со оштетен или изгубен порано стекнат говор
- Даунов синдром и
- повеќе видови пречки (комбинирани) во развојот.

Висината на посебниот детски додаток за 2022 година изнесува 5.365 денари месечно. За самохран родител овој износ се зголемува за 50%, а за материјално необезбедено семејство/корисници на минимална гарантирана помош овој износ се зголемува за 25%.

Износите на посебниот додаток утврдени со Законот се усогласуваат со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика, во јануари за тековната година. ([Посебен додаток \(mtsp.gov.mk\)](http://mtsp.gov.mk))

Вмрежувачки ресурси

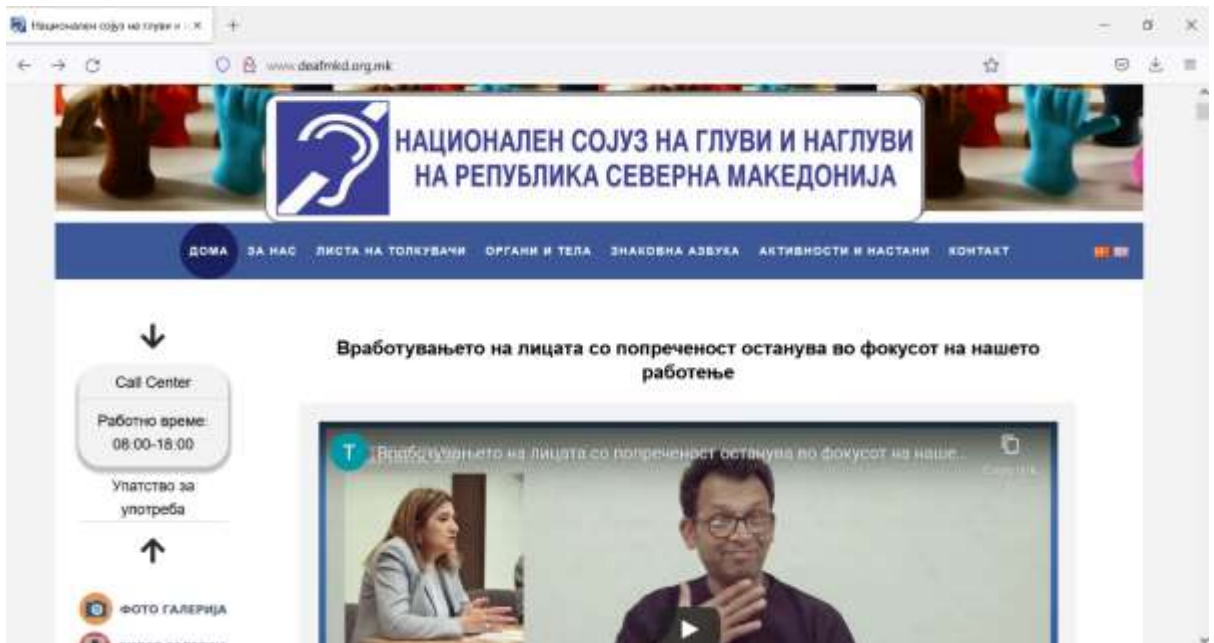
Вмрежувањето на стручните лица и родителите е уште еден многу важен ресурс што индиректно можат да го поттикнат навременото почнување со рана интервенција и алтернативна и аугментативна комуникација кај децата. Преку вмрежувањето се добиваат информации што се навремени, современи и актуелни. Овде накратко ќе наведеме неколку линкови до здруженија и фејсбук-групи што може да бидат од помош за родителите или стручните лица што имаат дете во своето семејство, односно во својата градинка, на кое му е потребна дополнителна поддршка за рана интервенција, односно алтернативна и аугментативна комуникација. Напоменуваме дека овие дополнителни извори за вмрежување не се управувани преку овој проект и учеството во вакви групи, здруженија или форуми е по избор на оној што се зачленува во нив, без за тоа УНИЦЕФ или Здружението за асистивна технологија како создавачи на оваа брошура да имаат каква било одговорност.

➤ [ПРКОС - Пркос \(prkos.mk\)](http://prkos.mk)

Мисијата на „Пркос“ е да помогне во борбата за достоинствен, активен и квалитетен живот на лицата со попреченост. Со нивната заложба им овозможуваат на овие лица да се вклучуваат рамноправно во тековното општествено живеење, и со тоа да придонесуваат за добросостојбата на целата заедница. Тие работат на штитење на нивните права, на услужување и на обезбедување информации за нив, за најблиските и за професионалците. Воедно, ја јакнат и потпората на најважните личности во животот на лицата со попреченост – нивните семејства, згрижувачите и старателите.

➤ [Национален Сојуз на глуви и наглуви на РСМ](#)

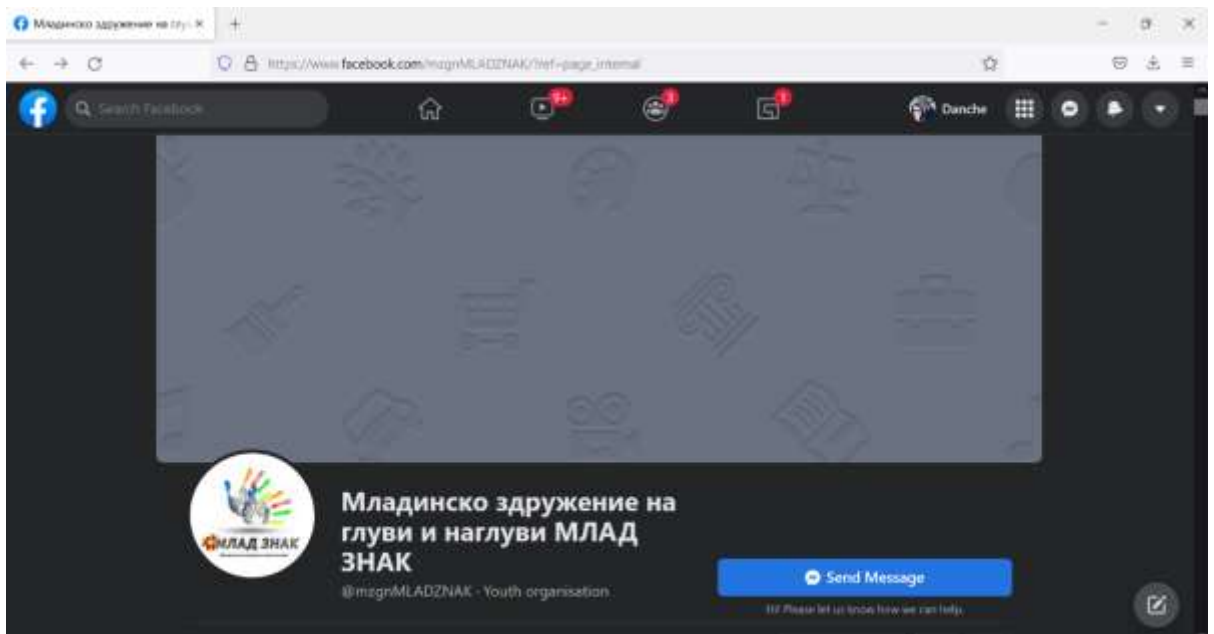
Ова е официјална веб страна на „**Национален Сојуз на глуви и наглуви на РСМ**“ чија цел е поддршка и информирање на глумите и наглувите лица. На оваа страна има видеа каде што на знаковен јазик се обработуваат актуелни теми и вести од државата и светот, а има и контакт центар за потребите на лицата. Исто така, тука може да се најде документ со дворачната и еднорачната азбука како и листа на толкувачи низ нашата држава.

Слика 12. Национален Сојуз на глуви и наглуви на РСМ

➤ [Младинско здружение на глуви и наглуви МЛАД ЗНАК](#)

Група млади глуви луѓе го основале ова здружение со цел создавање на подобар и квалитетен живот на младите, квалитетно образование, негување и афирмација на културата и македонскиот знаковен јазик. Дополнително, се залагаат за подигнување на јавната свест за лицата со оштетен слух, обезбедување на можности и еднакви права, како и промовирање, информирање и реализирање на активности за унапредување на младите глуви и наглуви лица. Преку кратки видеа го промовираат знаковниот јазик и ги опишуваат проблемските ситуации во секојдневието нудејќи предлог решенија за истите. Ова здружение се залага за подобрување на квалитетот на животот на глумите лица во сите аспекти.

Слика 13._Младинско здружение на глуви и наглуви МЛАД ЗНАК

➤ [Сојуз на специјални едукатори и рехабилитатори](#)

Сојузот на специјални едукатори и рехабилитатори на Република Северна Македонија е невладино, стручно – професионално и хуманитарно здружение на граѓани во кое доброволно се здружуваат специјални едукатори и рехабилитатори, логопеди, специјални (социјални) педагози и други стручни профили кои работат со лицата со попреченост како и самите лица со попреченост, нивните родители или старатели.

➤ [Посебни родители](#)

Групата ПОСЕБНИ РОДИТЕЛИ е затворена ФБ група која има за цел да придонесе во споделувањето информации и искуства кои би помогнале на родителите на децата со посебни потреби.

➤ [Предвремено родени деца](#)

Раѓањето на оваа група е инспирирано од многуте различни искуства што се вообичаени за родителите на предвремено родени деца. Ако имате предвреме родено дете или терминско бебе кое поминало време во ОИИТ заради здравствени проблеми - ние сакаме да знаете дека не сте сами.

Придружете се на групата за поддршка и поврзете се со родители кои споделуваат слични искуства со вашите, вооружете се со информации за правилна грижа за вашето дете и пронајдете инспирација и надеж кога таа најмногу ви е потребна.

➤ [Сончогледи кон сонцето за видлива и невидлива попреченост](#)

Оваа фејсбук-група има за цел да го привлече вниманието на јавноста и да ја подигне јавната свест за невидливата попреченост преку користење на сончогледот како симбол што ќе ѝ сигнализира на околината дека лицето што го носи овој симбол на себе има некој вид невидлива попреченост.

➤ **Како до поинклузивни училишта: искуства, мислења и предлози**

Целта на оваа група е овозможување на отворена дискусија за вклучувањето на лицата со пречки во развојот во образовниот систем.

Бонус ресурси

➤ [Упатство за употреба на инклузивен јазик](#)

Ова упатство е насочено кон отстранување на бариерите и вклучување на лицата со попреченост во сите сфери на работата и животот заради постигнување одржлив и трансформативен напредок во нивната инклузијата. Документот е подготвен врз основа на детална анализа на материјали за јазик и терминологија

што се инклузивни за попреченоста, како и во консултација со различни експерти, вклучувајќи и лица со попреченост.

➤ [Самоглас \(samoglas.mk\)](http://samoglas.mk)

Самоглас е првата платформа за аудио книги на македонски јазик, којашто нуди книги од повеќе жанрови (лирика, роман стручна и детска литература). Слушањето аудио книги може да биде стимулирачко за развојот на говорот и за подобрување на јазичниот фонд.